

Changing the Concept of National Security in the Post-Corona World

Shahram vosoughirad*

Abstract

It has been more than a year since the onset of the corona pandemic. During this time, the spread of Covid-19 disease has severely affected economic, social, and psychological security. Most countries had secured themselves against security threats by acquiring significant military and nuclear capabilities and membership in military and economic blocs and complexes, but now, with the outbreak of the disease, they have failed to save the lives of their citizens and are facing national security problems. Therefore, by recognizing and understanding the changes that have taken place accurately and in a timely manner, they can identify new components of national security, find ways to access them and provide new security, and take the best steps to protect and enhance the interests of their people. The main purpose of this study is to identify the conceptual components of national security in order to provide theoretical assistance to the field of security policy for effective security management in the future.

In this study, the documentary method was used to collect data and the model designed by the authors was used as the basis for data analysis. The findings of this study indicate that the proper functioning of governments requires: a review of security and defense policies, a greater focus on managing international crises and disasters, and a review of the role of government in overseeing the provision of basic services.

Keywords: Covid-19, National Security, Human Security, Health, government.

* Ph.D. student in National Security, National Defense University, Tehran, Iran,
vosoughirads@yahoo.com

Date received: 17/10/2021, Date of acceptance: 20/10/2021

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

تغییر مفهوم امنیت ملی در جهان پسا کرونا

شهرام وثوقی راد*

چکیده

بیش از یک سال از شروع پاندمی کرونا میگذرد. در این مدت، گسترش بیماری کووید-۱۹ امنیت اقتصادی، اجتماعی و روانی را به شدت تحت تاثیر قرار داده است. اکثر کشورها با کسب توانمندیهای قابل توجه نظامی و هستهای و عضویت در بلوکها و مجموعههای نظامی اقتصادی خود را در مقابل تهدیدات امنیتی ایمن کرده بودند، اما اکنون با شیوع این بیماری در حفظ جان اتباع خود ناکام مانده و درحوزه امنیت ملی با مشکلاتی مواجه شدهاند. بنابراین، با شناخت و درک دقیق و به موقع تغییرات رخ داده می توانند مؤلفه های جدید امنیت ملی را شناخته، راههای دسترسی به آنها و تأمین امنیت جدید را بیابند و با مدیریت صحیح بهترین اقدامات را در جهت حفظ و افزایش منافع مردم خود انجام دهند. هدف اصلی از این پژوهش شناسایی مؤلفه های مفهومی امنیت ملی به منظور کمک نظری به حوزه سیاستگذاری امنیتی برای مدیریت کارآمد امنیت در چشمانداز آتی است. در این پژوهش برای گردآوری داده ها از روش اسنادی استفاده شد و برای تحلیل داده ها، الگوی طراحی شده توسط نویسندگان مبنا قرار گرفت. یافته های این پژوهش نشان می دهد عملکرد مناسب دولتها مستلزم: تجدید نظر در سیاست های امنیتی و دفاعی، تمرکز بیشتر بر مدیریت بحرانها و بلایای بین المللی و تجدیدنظر در مورد نقش دولت در نظارت بر ارائه خدمات اساسی است.

کلیدواژه ها: پاندمی، کووید - ۱۹، امنیت ملی، امنیت انسانی، سلامت.

* دانشجوی دکتری تخصصی امنیت ملی، دانشگاه دفاع ملی، تهران، ایران، vosoghirads@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۲۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۰۷

۱. مقدمه

بیش از یک سال از شروع پاندمی کرونا می‌گذرد. در این مدت، گسترش بیماری کووید-۱۹ امنیت اقتصادی، اجتماعی و روانی را به شدت تحت تأثیر قرار داده است. دولت‌ها اقدامات متفاوتی برای مقابله با این بیماری انجام داده‌اند که گاهی مغایر و مخالف با رویکردهای امنیتی حاکم بر فضای بین‌المللی بوده است. از این رو، لزوم بازنگری در مرزهای هستی‌شناختی معنای «امنیت ملی» ایجاد شده، زیرا این مفهوم از ماهیت سنتی (امنیت نظامی)، رویکرد سلبی (فقدان تهدید) و رهیافت تک‌بُعدی عبور کرده، وارد رهیافت چندوجهی حاکم بر دستگاه فکری و نظام تصمیم‌گیری اغلب کشورها شده است که در آن ابعاد طبیعی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی به عنوان ستون‌های اصلی امنیت قلمداد می‌شوند.

اهمیت اکثر کشورها با کسب توانمندی‌های قابل توجه نظامی و هسته‌ای و عضویت در بلوک‌ها و مجموعه‌های نظامی اقتصادی خود را در مقابل تهدیدات امنیتی ایمن کرده بودند، اما اکنون با شیوع این بیماری در حفظ جان اتباع خود ناکام مانده و در حوزه امنیت ملی با مشکلاتی مواجه شده‌اند. بنابراین، با شناخت و درک دقیق و به‌موقع تغییرات رخ داده می‌توانند مؤلفه‌های جدید امنیت ملی را شناخته، راه‌های دسترسی به آنها و تأمین امنیت جدید را بیابند و با مدیریت صحیح بهترین اقدامات را در جهت حفظ و افزایش منافع مردم خود انجام دهند.

ضرورت: شیوع سریع جهانی ویروس کرونا، ایجاد فضای ترس و نگرانی میان مردم و چالش‌های جدی اقتصادی - اجتماعی و فضای جدید امنیتی ضرورت ارائه تعریف جدیدی از مفهوم امنیت ملی را ضرورت بخشیده است. به علاوه، با توجه به بازتعریف مفهوم امنیت ملی، ضرورت دارد جهان درباره اولویت‌های بودجه‌ای در جهان پسا کرونا بازاندیشی کند.

اهداف: هدف اصلی از این پژوهش شناسایی مؤلفه‌های مفهومی امنیت ملی به منظور کمک نظری به حوزه سیاست‌گذاری امنیتی برای مدیریت کارآمد امنیت در چشم‌انداز آتی است. اهداف فرعی پژوهش افزایش قدرت کشور از طریق مدیریت بهتر مؤلفه‌های جدید امنیت ملی و تبعات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ناشی از پاندمی و اکتشاف الزامات گذار به امنیت پایدار است. با توجه به آنکه تحقیق پیش روی اکتشافی است، لذا فرضیه‌آزما نیست.

سؤالها: پرسش «پاندمی کرونا چه تغییری در مؤلفه‌های مفهومی امنیت ملی ایجاد کرده است؟» به عنوان سؤال اصلی مطرح است. سؤال‌های فرعی این پژوهش عبارت‌اند: چگونه می‌توان از طریق مدیریت بهتر مؤلفه‌های جدید امنیت ملی و تبعات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ناشی از آن، قدرت کشور را افزایش داد؟ و الزامات گذار به امنیت ملی پایدار چیست؟

روش پژوهش: این مقاله از حیث نوع تحقیق، راهبردی و از حیث رویکرد توصیفی - تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها از روش اسنادی استفاده شد و برای تحلیل داده‌ها، الگوی طراحی شده توسط نویسندگان مبنا قرار گرفت. تحلیل بر مبنای ارتباط بین کووید-۱۹، به عنوان متغیر مستقل، و امنیت ملی، به عنوان متغیر وابسته با استفاده از متغیر مداخله‌گر یعنی شرایط اقتصادی - اجتماعی، انجام گرفته است.

۲. پیشینه تحقیق

امروزه شاهد طرح مسأله امنیت ملی و پسا کرونا از منظرهای متفاوت هستیم به گونه‌ای که در یک تقسیم‌بندی کلان می‌توان آنها را به دو دسته عمومی تقسیم کرد.

۱.۲. آثاری که به تبیین کلی ابعاد امنیت ملی اختصاص دارند

با تأمل در متون موجود مشخص می‌شود که نویسندگان به ابعاد مختلف امنیت ملی تأکید داشته‌اند. از رهگذر بررسی محتوایی مهم‌ترین آثار موجود، می‌توان ابعاد زیر را در قالب جدول ۱ برای امنیت ملی برشمرد.

جدول ۱. ابعاد امنیت مستند به منابع اصلی این حوزه مطالعاتی

منبع: (افتخاری و شهباز، ۱۳۹۸: ۳۲۰-۳۱۹)

ردیف	نام اثر	نگارنده/گردآورنده	ابعاد	صفحه
۱	چهارچوبی تازه برای تحلیل امنیت	باری بوزان،الی ویور، پاپ دو ویلد	امنیت نظامی	۸۹-۹۳
			امنیت اقتصادی	۱۵۷-۱۶۴
			امنیت جامعه‌ی	۱۹۱-۱۹۷
			امنیت سیاسی	۲۲۵-۲۳۱
			امنیت زیست‌محیطی	۱۲۱

۶۷-۶۸ ۸۲-۸۳ ۱۰۹-۱۱۲ ۹۷	امنیت نظامی امنیت اقتصادی امنیت سیاسی و فرهنگی امنیت منابع و محیط	رابرت ماندل	چهره‌های متغیر امنیت ملی	۲
۲۷۷-۲۷۹ ۲۶۱-۲۶۲ ۲۹۱-۲۹۲ ۳۲۷-۳۲۸ ۳۷۱-۳۷۳ ۳۰۱	رویکرد نظامی رویکرد اقتصادی رویکرد حقوقی رویکرد اخلاقی رویکرد جماعتی رویکرد زیست‌محیطی	اصغر افتخاری	مراحل بنیادین اندیشه در مطالعات امنیت ملی	۳
۶۱ ۶۵ ۶۶ ۷۳	امنیت معنوی امنیت فردی امنیت اجتماعی امنیت سیاسی - نظامی	علی حمزه‌پور	راهبردهای امنیت ملی	۴
۳۳۸ ۳۴۵ ۳۴۶ ۳۴۸	امنیت دولت امنیت اجتماعی امنیت فردی امنیت زیست‌محیطی	تری تریف و دیگران	مطالعات امنیتی نوین	۵
۴۵ ۵۵ ۱۴۷ ۲۳۵	امنیت اجتماعی امنیت فرهنگی امنیت سیاسی امنیت اقتصادی	علی اصغر هم‌تیا	امنیت اجتماعی در آموزه‌های وحیانی	۶
۲۶۴ ۲۶۴ ۲۶۵	تهدیدات نظامی - اطلاعاتی تهدیدات اقتصادی - اداری تهدیدات فرهنگی - سیاسی	حسین بختیاری علی صالح‌نیا	اولویت‌بندی تهدیدات جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسه مراتبی (AHP)	۷

طراحان در این آثار، صرفاً از منظر عمومی به تقسیم‌بندی ابعاد امنیت پرداخته‌اند و تحلیلی از دوران پسا کرونا در آنها نیامده است.

۲.۲ آثاری که به تبیین امنیت ملی در دوران پساکرونا اختصاص دارند

با ادامه همه‌گیری ویروس کووید-۱۹ در سراسر جهان، کارشناسان امور بین‌الملل به طور فزاینده‌ای این پرسش را طرح کرده‌اند که آیا این ویروس کشورها را مجبور به تجدیدنظر در استراتژی‌های امنیت ملی خود می‌کند؟

در حالی که تعداد کمی از افراد با اطمینان پیرامون چگونگی تغییر جهان در نتیجه این همه‌گیری سخن می‌گویند، اما کارشناسان دفاعی حداقل برخی از پیامدهای آن را در سیاست‌های امنیتی مورد بحث قرار داده‌اند. اظهارنظر برخی از این صاحب‌نظران در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲. دیدگاه‌های امنیت ملی در جهان پس از کرونا
(منبع: طراحی شده توسط نویسنده)

ردیف	نام اندیشمند	نظر در خصوص جهان پس از کرونا
۱	استفن ام. والت (Stephen Martin Walt) نظریه‌پرداز روابط بین‌الملل و استاد دانشگاه هاروارد	*جهانی کمتر باز، کمتر شکوفا و کمتر آزاد این همه‌گیری، کشور را قدرتمند و ناسیونالیسم (ملی‌گرایی) را بار دیگر نیرومند خواهد کرد افزایش چرخش قدرت و نفوذ از غرب به شرق کووید-۱۹ نخواهد توانست دوران تازه همکاری‌های جهانی باشد عقب‌نشینی بیشتر از جهانی‌سازی بیش از حد
۲	جان ایکنبری (G. John Ikenberry) نظریه‌پرداز روابط بین‌الملل و سیاست خارجی آمریکا و استاد علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دانشگاه پرینستون آمریکا	*دموکراسی‌ها از لاکشان بیرون خواهند آمد در کوتاه‌مدت، بحران کروناویروس به آتش اختلاف تمام جناح‌های گوناگون در گفتمان راهبرد بزرگ غربی دامن خواهد زد. ناسیونالیست‌ها (ملی‌گرایان) و مخالفان جهانی‌سازی، تندروهای چین، حتی جهان‌گرایان لیبرال شواهد تازه‌ای برای ضرورت اجرای دیدگاه‌هایشان خواهند یافت. تقویت دوباره حرکت بسوی ملی‌گرایی، رقابت قدرت‌های بزرگ، جداسدن‌های راهبردی آمریکا و سایر دموکراسی‌های غربی باید از میان یک تسلسل مشابه از واکنش‌ها عبور کنند، تسلسلی که پیش‌تر آن نوعی احساس آسیب‌پذیری است؛ پاسخ‌ها نخست باید بیش‌تر ملی‌گرایانه باشد، اما با گذشت زمان دموکراسی‌ها برای یافتن نوع تازه‌ای از عمل‌گرایی و جهان‌گرایی حفاظتی، از لاکشان بیرون خواهند آمد
۳	جوزف نای (Joseph S. Nye) دانشمند و پژوهشگر سیاسی اهل	* قدرت آمریکایی به راهبردی تازه نیاز خواهد داشت حتی اگر ایالات متحده بتواند به عنوان یک قدرت بزرگ

<p>برتری یابد، نخواهد توانست به تنهایی از امنیت خویش محافظت کند</p> <p>پاتوژن‌ها(عوامل بیماری‌زا مثل باکتری‌ها و ویروس‌ها)، سیستم‌های هوش مصنوعی، ویروس‌های کامپیوتری و پرتوهایی که سایرین به طور تصادفی منتشر می‌کنند، می‌توانند همان اندازه که برای دیگران مسأله‌ساز هستند، برای آمریکا هم مشکل‌آفرین باشند</p> <p>کلید موفقیت این است که اهمیت قدرت همراهی با سایرین را درک کنیم</p> <p>کووید-۱۹ نشان می‌دهد که آمریکادر سازگاری استراتژیبا این دنیای تازه شکست خورده است</p>	<p>ایالات متحده آمریکا</p> <p>(اصطلاح قدرت نرم به نام او به‌ثبت رسیده است)</p>	
<p>*افزایش کشورهای شکست خورده</p> <p>بحران کروناویروس حداقل برای چندسال بیشتر دولت‌ها را وادار خواهد کرد که به جای تمرکز بر رویدادهای فرامرزی، بر مسایل داخلی‌شان و آنچه درون مرزهایشان می‌گذرد، متمرکز شوند</p> <p>برداشتن گام‌های بزرگ‌تر به سوی خودکفایی‌های گزینشی مخالفت‌ها با مهاجرت‌های گسترده، افزایش می‌یابد</p> <p>بدتر شدن روابط بین چین و آمریکا</p> <p>تضعیف یکپارچگی اروپا</p>	<p>ریچارد هاس (Richard N. Haass)</p> <p>رییس شورای روابط خارجی آمریکا</p>	<p>۴</p>
<p>کرونا باعث بحرانی‌تر شدن درگیری‌های انسانی و پیچیده‌تر شدن آن شده است</p> <p>پس از شیوع کرونا، بجای پناه بردن به افزایش همبستگی‌ها در داخل «خانواده بین‌المللی»، شاهد سیطره نظریه «رها بیفردی» بودیم. دولت‌ها مرزهای خود را بستند و به دنبال برطرف کردن نیازهای اساسی مردم خود برآمدند</p> <p>در جهان عرب، کرونا حداقل به صورت موقت باعث توقف موج دوم بهار عربی شد و این ویروس، تبدیل به یک راه حل سحرآمیز و هدیه‌ای بزرگ برای نظام‌های دیکتاتوری عربی شد که حتی در خواب خود هم نمی‌دیدند. مردم الجزایر و سودان، تظاهرات خود را متوقف کردند و دیگر جوامع عربی نیز بیش از آنکه به مبارزه با نظام‌های دیکتاتور حاکم فکر کنند، سرگرم کرونا شدند</p> <p>بحران کرونا می‌تواند موجب زایش نظام بین‌المللی تازه‌ای به روی ویرانه‌های نظام بین‌المللی فعلی شود که با درگیری‌های بین‌المللی سازگاری بیشتری دارد</p> <p>پیش‌بینی چگونگی شکل و شمایل نظام بین‌المللی که ویروس کرونا می‌تواند به تولد آن کمک کند، دشوار است؛ اما یکی از سناریوها می‌تواند «توحش نظام جهانی» باشد؛ آنچه که موجب ظهور درگیری‌های جدید و وحشتناک‌تری بین دولت‌ها می‌شود</p>	<p>ابراهیم فریحات (Ibrahim Fraihat)</p> <p>استاد فلسطینی الاصل دانشگاه «جرج تاون» و کارشناس «بحران‌های بین‌المللی» در پژوهشکده «دوحه»</p>	<p>۵</p>

این آثار از آن حیث مهم است که دربردارنده مطالب مستندی در زمینه تأثیرات کرونا بر جهان هستند. البته باید توجه داشت که مباحث مربوط به امنیت در آنها به صورت پراکنده آمده است. در واقع، نمی‌توان به طور مستقیم از آن‌گو و راهبرد امنیتی استنباط کرد. بنابراین، با دقت در مطالعات و پژوهش‌های صورت گرفته، تفاوت پژوهش حاضر با سایر آثار مشخص خواهد شد. بدین صورت که از حیث موضوعی، این مقاله از سایر منابع موجود متمایز بوده و به طور مشخص بحث امنیت ملی را در جهان پسا کرونا تحلیل و برجسته ساخته است.

۳. مبانی مفهومی و نظری

با عنایت به اینکه تحدید مفاهیم از اهمیت بالایی در پژوهش‌ها برخوردار است، لذا در این بخش توضیح مفاهیم اصلی آمده است:

۱.۳ امنیت

«امنیت در بُعد عینی، فقدان تهدیدها نسبت به ارزش‌ها، منافع و اهداف و در جهت ذهنی، فقدان ترس از این‌که این بنیان‌های ملی (ارزش‌ها، منافع و اهداف) مورد هجوم (فیزیکی و غیرفیزیکی) واقع بشوند، مورد سنجش قرار می‌دهد» (تاجیک، ۱۳۸۱، ص ۴۷). در این تعریف، با وجود پذیرش دو بُعد عینی و ذهنی، بیشتر بر بُعد سلبی (نفی تهدید) تمرکز می‌کند. افتخاری هم در تعریف امنیت می‌نویسد: «امنیت، رسیدن به سطحی از اطمینان خاطر برای تحصیل و صیانت از کلیه منافع ملی است» (افتخاری، ۱۳۷۹، ص ۲۸).

۲.۳ امنیت ملی

هنگامی که واژه امنیت را در قالب ملی به کار می‌بریم، منظور محفوظ ماندن یک کشور از تمام تهدیدات و خطراتی است که ممکن است متوجه بنیان‌های ملی آن کشور باشد. تعاریف مختلفی با رویکردهای متفاوت از امنیت ملی ارائه شده است. والتر لیپمن (Walter Lippmann) معتقد است «هر ملتی تا جایی دارای امنیت است که در صورت عدم توسل به جنگ مجبور به رها کردن ارزش‌های محوری‌اش نباشد و چنانکه در معرض

چالش قرار گرفت، بتواند با پیروزی در جنگ آنها را حفظ کند». پنلوپه هارتلند - تانبرگ (Penelope Hartland-Thunberg) امنیت ملی را «تواناییک ملت برای پیگیری موفقیت‌آمیز منافع ملی، در هر جای جهان» می‌داند. به تعریف فرانک ان. تراگر (Frank N. Trager) و اف. ان. سیمونی (F. N. Simonie)، امنیت ملی عبارت از «آن بخش از سیاست دولت است که هدفش ایجاد شرایط مساعد سیاسی ملی و بین‌المللی برای حفاظت یا گسترش ارزش‌های حیاتی ملی در مقابل دشمنان موجود و بالقوه است». اما بنا به تعریف کالج دفاع ملی کانادا، امنیت ملی یعنی «حفظ راه و روش زندگی قابل پذیرش ... برای همه مردم و مطابق با نیازها و آرزوهای مشروع شهروندان» (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۲-۳۱).

اگرچه می‌توان نقدهای مختلفی بر تعاریف فوق وارد کرد، اما در مجموع می‌توانند روشن‌کننده برخی معیارهای اساسی امنیت ملی باشند؛ هر چند که امروزه در گستره موضوعات و شرایط تأمین امنیت ملی کشورها تحولاتی ایجاد شده است. چند دهه قبل چارلز شولتز (Charles Schultz) استدلال کرده

مفهوم امنیت ملی به شکل و نتیجه شفاف و مرتب و دقیقی نمی‌رسد. این مفهوم ناظر بر خطراتی است که درباره چگونگی آن اطلاع چندانی نداریم و نیز شامل حالات اضطراری است که ماهیت آن را نمی‌توانیم به طور دقیق تصور کنیم (Charles Schultz, 1973: 529-530).

بنابراین، با وجودی که مفهوم امنیت ملی در شکل کلاسیک آن بر بُعد نظامی و سیاسی تأکید و تمرکز داشت (حافظ نیا، ۱۳۷۸: ۸۱-۶۳)، لیکنبا شیوع ویروس کرونا، صاحب‌نظران رشته‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل و علوم استراتژیک از این چارچوب عبور کرده، به مفهوم امنیتوسعت بیشتری بخشیده‌اند.

۳.۳ رویکردها

از زمان شیوع کووید-۱۹ در دسامبر ۲۰۱۹، محققان و کارشناسان در مورد تأثیر آن بر همه حوزه‌های زندگی - اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و امنیتی بحث کرده‌اند. برای درک تأثیر احتمالی کووید-۱۹ بر مفهوم و سیاست‌های امنیت ملی، باید نظریه‌ها و رویکردهای اصلی این مفهوم را مورد بررسی قرار داد.

الف. رویکرد عملی (متعارف/ Pragmatic (Conventional) Approach): این رویکرد در دوران جنگ سرد غالب بود و بر امنیت نظامی به عنوان سنگ بنای روابط بین‌الملل تمرکز داشت. از این دیدگاه، سیاست بین‌الملل به عنوان یک جنگ قدرت بین ابر قدرت‌هایی تلقی می‌شود که می‌خواهند با تأیید حاکمیت و تأمین تمامیت ارضی به منافع ملی دست یابند (Martin, 1999).

طرفداران این رویکرد دولت را به عنوان نقطه کانونی می‌دانند که کل مکانیسم امنیت ملی بر مبنای آن عمل می‌کند. بنابراین، دولت باید از نظر نظامی از رقبای خود قدرت‌مندتر باشد، توانایی‌های نظامی خود را تقویت کرده، بر اقتدار خود تأکید کند یا حداقل به تعادل قدرت نظامی با سایر کشورها دست یابد (Cline, 1980, p. 16). با این حال، منتقدان می‌گویند این روش، تحول در مفهوم امنیت را نادیده می‌گیرد. بنابراین، به عنوان چهارچوبی برای تجزیه و تحلیل در مطالعه درگیری‌های در حال ظهور یا طولانی مدتی که در دنیای امروز دیده می‌شود، کارایی ندارد (Al-Rawashdeh, 2019, p. 74).

ب. رویکرد استراتژیک اقتصادی (Strategic economic approach): این رویکرد پس از جنگ ۶ اکتبر ۱۹۷۳ - که جنگ یوم کپور (Yom Kippur War) نیز نامیده می‌شود - به شدت ظهور کرده بود. در این دوران، حفاظت از منابع حیاتی به بخشی جدایی‌ناپذیر از نظریه امنیت ملی در یک زمینه اروپایی و بویژه درک آمریکایی تبدیل شد. در آن مرحله، تمرکز بر امنیت اقتصادی به عنوان هدفی برای دستیابی دولت به خودکفایی و تسلیم شدن در برابر فشار اقتصادی خارجی از هر نوع بود. اقتدار اقتصادی هسته اصلی امنیت ملی بوده است. در این رویکرد، توسعه و امنیت به دو روی یک سکه تبدیل شده بودند (Holsen and Waelboeck, 1974, pp. 139-140). با این حال، این روش مورد انتقاد قرار گرفته است، زیرا ابعاد مهم امنیت ملی را نادیده می‌گیرد. بُعد اقتصادی ممکن است یک جنبه مهم امنیتی باشد، اما جنبه اصلی آن نیست و اهمیت نسبی آن با توجه به وضعیت حاکم بر جامعه و خطرات آن تعیین می‌شود. این رویکرد علاوه بر هزینه‌های گزاف موردنیاز برای دستیابی به توسعه، با مخالفت شدید کشورهای در حال توسعه‌ای مواجه شده است که دارای منابع اقتصادی ناچیز هستند و از طرف جمعیت خود تحت فشار تقاضا قرار دارند.

ج. رویکرد یکپارچه (Integrative approach): این رویکرد دیدگاه جامعی از ماهیت تهدیدات امنیت یک کشور را با دربرگرفتن تمام تهدیدهای بالقوه برای امنیت اتخاذ می‌کند.

تمرکز این رویکرد فقط بر دولت نیست، بلکه افراد، جامعه و تهدیدهای داخلی یا خارجی را مدنظر قرار می‌دهد که آنها را تهدید می‌کند. این رویکرد شامل تهدیدهای گروه‌های تروریستی و تهدیدهای اقتصادی، زیست محیطی و عقیدتی و همچنین بلایای طبیعی است. وقتی این تهدیدها از مرزها عبور می‌کنند، به تهدیدی مشترک برای صلح و امنیت بین‌المللی تبدیل می‌شوند. این روش بر اهمیت افزایش همکاری بین‌المللی تأکید می‌کند، زیرا تأثیرات چنین تهدیدهایی محدود به یک کشور یا منطقه خاص نیست (Møller, 2000). شیوع کووید-۱۹ که از چین آغاز شد و سپس در سراسر جهان گسترش یافت، نمونه‌ای از این مورد است.

۴. تحلیل و بحث: کرونا و مفهوم امنیت ملی

تأثیر فاجعه‌بار کووید-۱۹ بر تمام جنبه‌های زندگی در سراسر جهان نشان می‌دهد که این بیماری همه‌گیر تهدیدی برای امنیت در سطوح ملی و بین‌المللی است و تهدید آن در سطوح مختلفی مشاهده می‌شود که عبارتند از:

۱.۴ امنیت انسانی (Human Security)

افزایش تعداد کشته‌شدگان و تعداد مبتلایان در سراسر جهان، جامعه جهانی را با یک فاجعه بی‌سابقه روبه‌رو کرده است. گسترش سریع همه‌گیری و میزان تلفات انسانی ناشی از آن، نه تنها برای سیستم بین‌المللی بلکه برای کل بشریت یک چالش وجودی است. مشکلات موجود در یافتن واکسن یا درمان میزان این تهدید را توضیح می‌دهد. همچنین این مشکلات نشان می‌دهد که شیوع پاندمی همچنان ادامه خواهد داشت و سلامت میلیون‌ها نفر در سراسر جهان را تهدید می‌کند.

۲.۴ امنیت اجتماعی (Social Security)

کووید-۱۹ تهدیدی رو به رشد برای امنیت اجتماعی از منظر از دست دادن شغل و نرخ بالای بیکاری در بسیاری از کشورها و کاهش سطح خدمات ارائه شده به افراد در برخی از کشورها در نتیجه اعمال قرنطینه و منع رفت‌وآمدها است. همه اینها منجر به

نارضایتی‌هایی می‌شود که ممکن است به جنبش‌های اعتراضی تبدیل شده، امنیت و ثبات اجتماعی را تهدید کند.

هم‌چنین این احتمال وجود دارد که قربانیان این بیماری همه‌گیر که شغل خود را ازدست داده‌اند یا حمایت و مراقبت‌های بهداشتی لازم را دریافت نکرده‌اند، به دلیل فقر مجبور به انجام کارهای غیرقانونی مانند سرقت شوند.

بخش خصوصی در بسیاری از کشورها مجبور به اخراج تعداد زیادی از کارگران شده است. حقوق و مزایا ممکن است در بعضی موارد کاهش یابد. به عنوان مثال، کمیسیون اقتصادی و اجتماعی ملل متحد غرب آسیا (ESCWA) پیش‌بینی کرده است که کووید-۱۹ ممکن است منجر به از دست رفتن بیش از ۱.۷ میلیون شغل در کشورهای عربی شود و نرخ بیکاری ۱.۲ درصد افزایش یابد (ESCWA, 2020, Policy Brief 1, p. 1).

کمیسیون اقتصادی و اجتماعی ملل متحد غرب آسیا هم‌چنین پیش‌بینی می‌کند تولید ناخالص داخلی کشورهای عربی امسال به دلیل کاهش قیمت نفت و تأثیر کووید-۱۹ حداقل ۴۲ میلیارد دلار کاهش داشته باشد (ESCWA, 2020, Policy Brief 2). کمیسیون اقتصادی و اجتماعی ملل متحد غرب آسیا در آخرین گزارش خود که در اول آوریل منتشر شد، گفت که ۸.۳ میلیون نفر در منطقه عربی در سال ۲۰۲۰ به دلیل کووید-۱۹ به فقر خواهند رسید و در مجموع ۱۰۱.۴ میلیون نفر در منطقه فقیر و ۵۲ میلیون نفر به عنوان سوء تغذیه طبقه‌بندی می‌شوند. این گزارش می‌افزاید که عواقب این بیماری به ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر، مانند زنان و جوانان، و افرادی که در بخش خصوصی کار می‌کنند و دسترسی به بیمه‌های اجتماعی و بیمه بیکاری ندارند، شدید خواهد بود.

۳.۴ امنیت غذایی (Food Security)

هم‌چنین کووید-۱۹ به دلیل وابستگی شدید بسیاری از کشورها به واردات مواد غذایی، بر امنیت غذایی تأثیر خواهد گذاشت (Hajhassan & Others, 2020, p. 3). چشم‌انداز افزایش بیکاری و کمبود خدمات اجتماعی تهدیدی بالقوه برای امنیت در کشورهای مختلف است که اگر به درستی مقابله نشود، این انحطاط اقتصادی - اجتماعی می‌تواند زمینه مناسبی برای افراط‌گرایی ایجاد کند؛ همانطور که در این چند وقت اخیر در برخی مناطق تجربه شده است.

۴.۴ امنیت جمعی (Collective Security)

کووید-۱۹ شکنندگی سیستم کنونی امنیت بین‌المللی و عدم توانایی آن در مقابله با تهدیدهای غیرمتعارف مانند بیماری‌های همه‌گیر را آشکار کرده است. اگرچه سازمان بهداشت جهانی (WHO) در مبارزه با بیماری همه‌گیر نقشی اساسی دارد، اما اراده بین‌المللی یک‌پارچه‌ای برای مقابله با شیوع بیماری وجود ندارد. بجای همکاری و ایجاد و توسعه یک واکنش فعال جهانی، اختلافات بین کشورهای بزرگ در مورد مسئولیت انتشار ویروس و چگونگی انجام اقدامات هماهنگ برای سرکوب آن پدید آمده است.

روش‌های پاسخگویی کشورها به این همه‌گیری، معایب یک سیستم امنیتی بین‌المللی جمعی را آشکار کرده است. بسیاری از کشورها همچنان تمرکز خود را بر مقابله با منابع سنتی تهدیدات مانند درگیری‌های مسلحانه گذاشته‌اند، در حالی که تقریباً منابع جدیدی از تهدیدات نامرئی مانند همه‌گیرهای مرزی را کاملاً نادیده می‌گیرند. همانطور که اکنون می‌دانیم یک بیماری همه‌گیر نسبت به جنگ‌های معمول می‌تواند جان انسان‌های بسیار بیش‌تری را بگیرد و باعث خسارات مادی شود.

۵.۴ امنیت سلامت (Health Security)

امنیت سلامت مهم‌ترین عامل ضروری برای دستیابی به امنیت ملی جامع است و به معنای افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیقات علمی برای اختراع واکسن و داروهای جدید برای بیماری‌های مختلف و افزایش بودجه برای بخش بهداشت و درمان، بویژه برای بهبود وضعیت بیمارستان‌های موجود و ساخت بیمارستان‌های جدید است. توسعه کل بخش بهداشت در مرکز امنیت ملی جامع دولت‌ها و جوامع خواهد بود (Frist, 2020).

در ادامه، انتظار می‌رود که کشورها توجه بیشتری به مبارزه با ویروس‌ها و بیماری‌های همه‌گیر داشته باشند، زیرا آنها از جدی‌ترین تهدیدهای امنیت ملی هستند.

کووید-۱۹ مفهوم امنیت سلامت را احیا کرده و تمرکز جدیدی را در زمینه متخصصان و محققان امنیت ملی ایجاد کرده است. انتظار می‌رود کشورهایی که بیشتر تحت تأثیر قرار گرفته‌اند، مانند ایالات متحده آمریکا و کشورهای اروپایی، در آینده در سیاست‌های امنیتی خود تجدید نظر کنند تا از تکرار فاجعه‌ای در این مقیاس جلوگیری کنند. برخی بر

این باورند که این همه‌گیری این کشورها را مجبور می‌کند تا امنیت بهداشت را در پایه و سطح فن‌آوری و دفاع قرار دهند (Bollyky and Patrick, 2020, p. 71).

۶.۴ اولویت‌های امنیت بین‌المللی جمعی

این تغییر و تمرکز بیشتر بر امنیت انسانی و اجتماعی، نتیجه تجربه کووید-۱۹ خواهد بود. این بحران بار دیگر بر اهمیت همبستگی بین‌المللی در برخورد با بحران‌ها و بلایای انسانی، بویژه بیماری‌های همه‌گیر مرزی، تأکید خواهد کرد. همچنین، تمرکز تاریخی بر مفاهیم سستی امنیتی و نظامی، مانند اتحادهای نظامی، مسابقه تسلیحاتی و موشک‌های استراتژیک قاره‌ای، حتی به طور موقت احتمالاً رو به زوال است. آشکار شده است که ساخت دستگاه‌های تهویه بسیار مهم‌تر از زرادخانه‌های بزرگ تسلیحاتی است که بیشتر قدرت‌های بزرگ در اختیار دارند.

پس از کووید-۱۹، به احتمال زیاد علاقه به امنیت جامع جهانی انسانی افزایش خواهد یافت. این به معنای تغییر جهت بسوی تأمین چتر وسیع‌تری برای امنیت ملی است که به دولت محدود نباشد. بیماری همه‌گیر کووید-۱۹ ثابت کرده است که امنیت ملی سستی که بیش‌تر در کشور متمرکز است، دیگر امنیت افراد را تضمین نمی‌کند. امنیت واقعی متمرکز بر انسان است، زیرا هدف اصلی آن رهایی از ترس است. وقتی افراد احساس امنیت خود را از دست می‌دهند، در نهایت ممکن است امنیت ملی تضعیف شود.

۷.۴ امنیت نظامی (Military Security)

در دوران پسا کرونا نقش‌های متفاوتی برای پایگاه‌های امنیتی و دفاعی در نظر گرفته می‌شود. این نقش‌ها اطمینان می‌دهد که کارکردهای این نهادها به پرداختن به تهدیدهای متداول محدود نیست، بلکه شامل مشارکت فعال در مقابله با تهدیدهای جدید برای امنیت انسانی نیز می‌شود. در زمان کووید-۱۹، پایگاه‌های نظامی و انتظامی نقشی حیاتی در تأمین امنیت انسانی برعهده گرفته، عملکرد خود را از مدیریت جنگ‌ها و درگیری‌ها به محافظت از افراد و جوامع سوق داده‌اند (United Nations Department of Peace Operations, 2020, p.4).

کشورهایی که نهادهای مدنی آنها در مقابله با کووید-۱۹ ناکام مانده‌اند، از نیروهای مسلح خود برای مبارزه با همه‌گیری کمک گرفته‌اند. مصر، اردن و تونس از نیروهای مسلح خود برای مقابله با ویروس استفاده کرده‌اند (Abumaria, 2020). همچنین، نظامیان اتحادیه اروپا به نوعی پیشگام در مبارزه با ویروس بوده‌اند. فرانسه نیروهای مسلح خود را به اجرای وضعیت اضطراری فراخوانده و آنها را در مناطق آسیب دیده مستقر کرده است اما نئول مکرون، رئیس‌جمهور فرانسه، از راه‌اندازی بیمارستان صحرایی نظامی در منطقه آلساس، همسایه آلمان خبر داد. اسپانیا نیز از ارتش خود برای اجرای قانون منع رفت و آمد استفاده کرده است. مقامات سوئیس، ۸۰۰۰ سرباز را برای کمک به دولت در صورت شیوع بیماری بسیج کرده‌اند. در ایتالیا که بیشترین آسیب را تاکنون توسط ویروس متحمل شده است، دولت نیروهای مسلح را برای اعمال محدودیت‌های قرنطینه در مناطق آلوده به کووید-۱۹ مستقر کرده است (Pepe, 2020).

استفاده روزافزون از نظامیان در مبارزه با بیماری همه‌گیر عمدتاً به دلیل توانایی‌های عظیم آنها است. آنها آموزش دیده‌اند تا در دنیایی از سلاح‌های زیستی کار کنند و تجهیزات سنگین و تجهیزات حافظت شخصی لازم را در یک محیط به کار می‌گیرند. آنها دارای مراکز پزشکی عظیم و قابلیت تحقیقاتی قوی هستند که می‌توانند در درمان‌های تاکتیکی و جست‌وجوی واکسن‌ها و داروهای مسکن مورد استفاده قرار گیرند. نظامیان هم‌چنین توانایی‌های لجستیکی برای انتقال نیروی انسانی، تجهیزات و حتی بیمارستان‌ها در سراسر جهان را در عرض چند روز یا حتی چند ساعت دارند. با این دانش فنی، آنها می‌توانند نقشی حیاتی در مبارزه با بیماری‌های همه‌گیر مرگبار داشته باشند (Starvridis, 2020).

۸.۴ قدرت دولت (State's Power)

در یک محیط سنتی، قدرت کلی دولت از نظر نظامی، اقتصادی و امنیتی اندازه‌گیری می‌شود. با این حال، کووید-۱۹ معیارهای جدید را افزوده که یک سیستم قوی را برای تضمین سلامت مردم، زیرساخت‌های بهداشت عمومی مناسب و قابلیت‌های پیشرفته تحقیق علمی فراهم می‌کند. سلامت مردم معیار اساسی برای سنجش قدرت یک کشور، موقعیت و نفوذ آن در سیستم بین‌المللی خواهد بود (Starvridis, 2020). شاید، رقابت مداوم میان قدرت‌های بزرگ برای تولید تجهیزات پزشکی، مانند ماسک‌های محافظ

صورت، ونتیلاتورها، کیت‌های آزمایش، واکسن‌ها و سایر ملزومات، این احتمال را تأیید کند (Frome, 2020).

۹.۴ امنیت سایبری (Cyber Security)

با توجه به انزوای اجتماعی تحمیل شده توسط بسیاری از کشورها برای محافظت از مردم در برابر عفونت، تعداد زیادی از ارگان‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی تصمیم گرفته‌اند کار خود را از راه دور با استفاده از دستگاه‌های مخابراتی ادامه دهند. مؤسسات آموزشی کار را از طریق سیستم عامل‌های دیجیتالی و آموزش الکترونیکی ادامه داده‌اند. با توجه به این وابستگی عظیم تقریباً هر فعالیتی به اینترنت، انتظار می‌رود خطرات و احتمال مخرب جرایم اینترنتی افزایش یابد (Hakmeh & Others, 2021, p. 4).

این نگرانی وجود دارد که افزایش اعتماد به سیستم‌های دیجیتالی و سیستم عامل‌های مجازی برای انجام کار از راه دور ممکن است خلاءهای فنی ایجاد کند که در نتیجه هکرها می‌توانند حملات سایبری را به برخی مؤسسات انجام دهند و آنها را با مشکل مواجه سازند. علاوه بر ترس روزافزون از افزایش جرایم اینترنتی با هدف حساب‌های بانکی و جاسوسی الکترونیکی از شرکت‌های مالی و بازرگانی که نشانگر تشدید تهدیدات امنیت ملی بسیاری از کشورها در مرحله بعدی است، (Peters & Jordan, 2020, pp. 490-2) توجه به اطمینان از امنیت روانی استفاده از ابزارهای دیجیتالی و الکترونیکی برای مشاغل از راه دور نیز ضروری است.

۵. نتیجه‌گیری

اگرچه کووید-۱۹ هنوز به پایان نرسیده است، اما کاستی‌های موجود در مفهوم و ایده امنیت حاکم بر کشورها در دهه‌های گذشته را آشکار ساخته است. این کاستی‌ها به سرمایه‌گذاری در امنیت انسانی به معنای جامع آن که با نیازهای اساسی مردم، به ویژه امنیت بهداشت و امنیت غذایی همسو است، نیاز دارد. همه‌گیری ثابت کرده است که اگر بخشی از آن صدها میلیارد هزینه شده توسط قدرت‌های بزرگ جهانی برای تولید سلاح‌های مدرن به سمت بهبود سیستم‌های بهداشتی هدایت می‌شد، می‌توانست کمک بزرگی برای بشر باشد.

چنین رویکردی برای مبارزه با این همه‌گیری که همچنان زندگی میلیون‌ها نفر را در سراسر جهان تهدید می‌کند، مفیدتر خواهد بود.

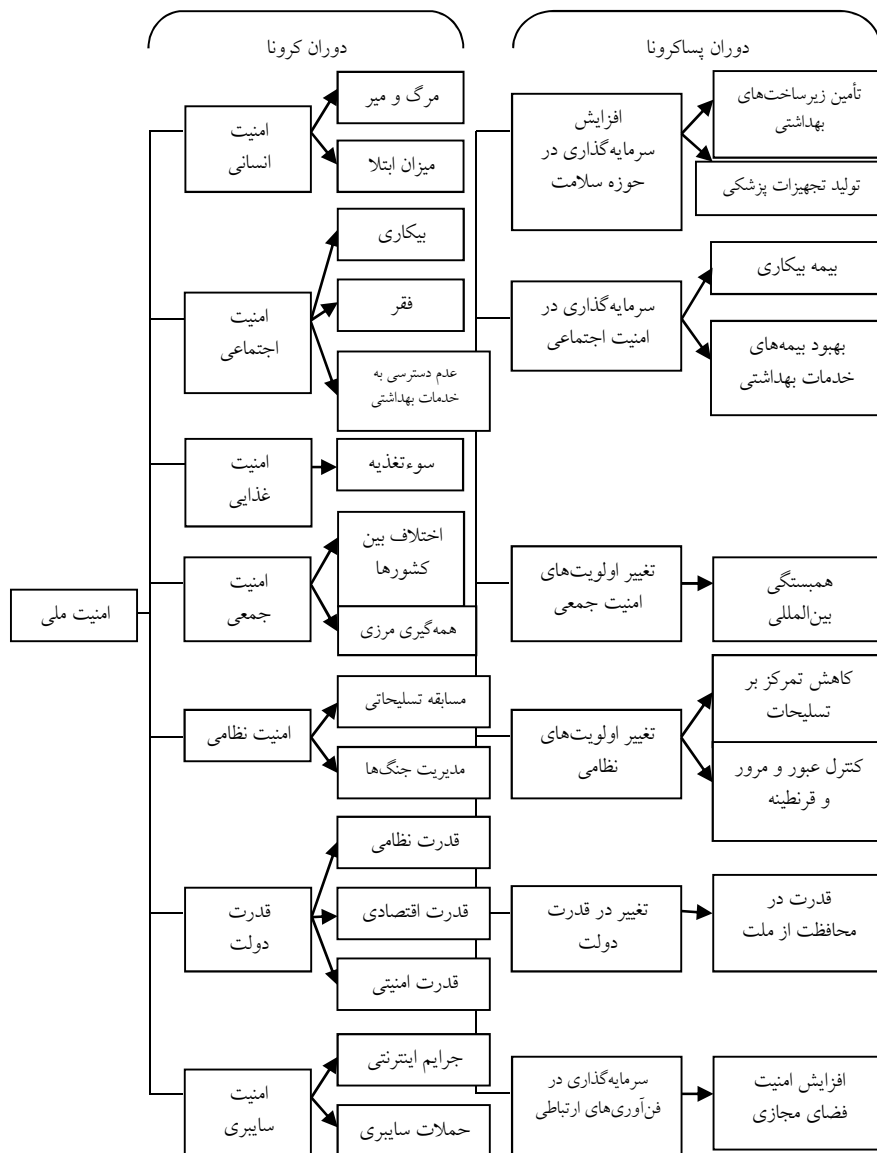
با توجه به تأثیر کووید-۱۹، جامعه جهانی باید برای مبارزه با این همه‌گیری کشنده که کل جهان را تهدید می‌کند، جدی و مؤثر عمل کند. این عملکرد مستلزم کار بر روی استراتژی‌های زیر است:

الف. تجدید نظر در سیاست‌های امنیتی و دفاعی: برای در نظر گرفتن تغییرات ناشی از کووید-۱۹ باید در سیاست‌های امنیتی و دفاعی تجدید نظر کرد. قبل از کووید-۱۹، تمرکز بر موضوعات تسلیحاتی مرتبط با بازدارندگی هسته‌ای، منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، جرایم سازمان‌یافته، تروریسم و سازمان‌های رادیکال و افراطی مرزی بود، زیرا اینها منابع اصلی تهدید در دهه‌های اخیر محسوب شده‌اند. اما، در دنیای پساکرونا، تمرکز باید بر ساخت سیستم‌های پزشکی پیشرفته باشد که بتوانند با بیماری‌های همه‌گیر مرزی مقابله کنند و امنیت بهداشتی افراد و جوامع را افزایش دهند.

ب. تمرکز بیشتر بر مدیریت بحران‌ها و بلایای بین‌المللی: این امر بسیار حیاتی است، زیرا بحران‌ها و بلایا امنیت ملی و بین‌المللی را تهدید می‌کنند، بویژه با توجه به این واقعیت که کووید-۱۹ با فقدان واکنش بین‌المللی فعال پیشگیرانه در برابر بحران‌های غیر منتظره روبه‌رو شده است.

ج. تجدیدنظر در مورد نقش دولت در نظارت بر ارائه خدمات اساسی: در حالی که بیماری همه‌گیر کووید-۱۹ موجب بی‌پناهی حتی در کشورهای پیشرفته به دلیل عدم توانایی در ارائه خدمات و مراقبت‌های بهداشتی ضروری شده است، بسیاری از دولت‌ها تا حد زیادی موفق به کاهش و جلوگیری از گسترش ویروس شده‌اند. دولت‌های نسبتاً موفق در ساخت سیستم‌های پیشرفته بهداشتی و محافظتی سرمایه‌گذاری کرده‌اند که این امکان را برای آنها فراهم کرده است تا از سلامت بهداشتی خوبی برای مردم خود برخوردار شوند. آن‌ها حتی در مبارزه با گسترش جهانی همه‌گیری به بازیگران فعالی تبدیل شده‌اند. از نمونه این کشورها می‌توان از چین نام برد که به ایتالیا، اسپانیا و صربستان کمک کرده است. امارات متحده عربی با کمک به بسیاری از کشورهای جهان و همچنین هدف قرار دادن کمک‌های فوری به جمعیت آسیب‌پذیر در خاورمیانه نقش مؤثری داشته است. بنابراین، براساس برخی از مؤثرترین پاسخ‌های ملی، مرحله پس از کووید-۱۹ ممکن است شاهد

تغییر جهت به‌سوی تقویت نقش دولت در تدوین سیاست‌های امنیت بهداشتی برای اطمینان از پاسخگویی فعال به چنین موارد همه‌گیری باشد. با توجه به بحث انجام شده در حوزه مفهوم جدید امنیت ملی در دوران کرونا، الگوی نهایی پژوهش حاضر به صورت زیر طراحی و ارائه شد:

نمودار ۳. الگوی نهایی مفهوم جدید «امنیت ملی» در دوران کرونا طراحی شده توسط نویسندگان

کتابنامه

- آقابخش، علی (۱۳۶۳)، فرهنگ علوم سیاسی، نشر تقریر، تهران.
- افتخاری، اصغر و شهباز، حسن (۱۳۹۸)، کالبدشکافی امنیت از منظر آیت‌الله مهدوی کنی (رحمه‌الله‌علیه)، دانش سیاسی، سال پانزدهم، شماره دوم، پاییز و زمستان، صص. ۳۴۶-۳۱۷.
- افتخاری، اصغر (۱۳۷۹)، ابعاد انتظامی امنیت ملی، مقالاتی پیرامون امنیت ملی و نقش نیروی انتظامی، چاپ اول، دفتر سیاسی سازمان عقیدتی ناجا، تهران.
- افتخاری، اصغر (۱۳۹۱)، ارزیابی سیاست ضدایرانی «غرب»؛ رویکردی امنیتی، جستارهای سیاسی معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال سوم، شماره اول، بهار و تابستان، صص. ۲۶-۱.
- برژینسکی، زبگینو (۱۳۶۸)، در جستجوی امنیت ملی، ترجمه: ابراهیم خلیلی، نشر سفیر، تهران.
- بوزان، باری (۱۳۷۸)، مردم، دولت‌ها و هراس، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۱)، مقدمه‌ای بر استراتژی امنیت ملی، جلد اول، انتشارات ریاست جمهوری، تهران.
- شولتز، چارلز (۱۳۸۱)، مطالعات امنیت ملی قبل از جنگ سرد، اصغر افتخاری، تدوین و ترجمه، مراحل بنیادین اندیشه در مطالعات امنیت ملی، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.
- قاسمی، ح (۱۳۷۲)، برداشت‌های متفاوت از امنیت ملی، فصلنامه سیاست دفاعی، سال اول، شماره دوم، بهار، صص. ۵۵-۵.

- Abumaria, Dima. (2020). *Corona as Security Threat: Mideast States Call Out Army*, the media line, 23/3/2020, <https://bit.ly/2Jlznmm>.
- Al-Rawashdeh, Mohammad Salim. (2019). *Arab National Security (Dimensions, Challenges, Risks and Future Strategy)*. Saudi Journal of Humanities and Social Sciences, 4(2), 69-82.
- Bollyky, Thomas J. & Patrick, Stewart M. (2020). *Improving Pandemic Preparedness: Lessons From COVID-19*, Council of Foreign Relations.
- Campbell, K. M. and Doshi, R. (2020). *The Coronavirus could Reshape Global Order: China is Maneuvering for International Leadership as the United States Falter*. Foreign Affairs, March 18, 2020.
- Cline, Ray. (1980). *World Power Trends and U.S. Foreign Policy For The 1980*, West review Press.
- Davidson, H. (2020). *Coronavirus Threat to Global Peace and Security, UN Chief Warns*, The Guardian, April 10, 2020.

- Davis, Daniel L. (2020). *The Cost of Coronavirus: America's Economy Could Become a Victim*, National Interest, March 10, 2020, <https://bit.ly/2JuANL7>.
- Donfried, M. C. (2020). *Pandemic Preparedness a National Security Issue*, Arab News, March 26, 2020.
- Economic and Social Commission of West Asia. (2020). COVID-19 Economic Cost to the Arab Region, E/ESCWA/CL3.SEP/2020/Policy Brief.1.
- Economic and Social Commission of West Asia. (2020). Mitigating The Impact Of Covid-19 Poverty and food insecurity in the Arab region, E/ESCWA/CL3.SEP/2020/Policy Brief.2.
- ElHajj Hassan, Salah; Ahmed, Tarek; Meygag, Abdirahman; & Rbortson, Timothy D. (2020). Food Security In Iraq Impact Of Covid-19.
- Evans, J. (2010). *Pandemics and National Security*, Global Security Studies, 1(1), 2010, pp. 100-109.
- Frist, William. (2020). *COVID-19: Lessons Learned to Prepare for the Next Pandemic: Statement Before the Senate Committee on Health, Education, Labor, and Pensions*, 116th Cong. (2020) (statement of William Frist, Former U.S. Senate Majority Leader), <http://help.senate.gov/hearings/covid-19-lessons-learned-to-prepare-for-the-next-pandemic>.
- Frome, Yoav. (2020). *Coronavirus proves a country is only as powerful as its people are healthy*, the Washington Post, April 7, 2020, <https://wapo.st/2VemlwB>.
- Gibbons-Neff, T.; Cooper, H. and Schmitt, E. (2020). *U.S. Army halts Training over Coronavirus but then Changes its Mind*, The New York Times, March 26, 2020.
- Graham, E. (2020). *The Armed Forces and COVID-19*, International Institute for Strategic Studies, April 8, 2020.
- Hakmeh, Joyce; Taylor, Emily; Peters, Allison & Ignatidou, Sophia. (2021). The Covid-19 Pandemic and Trends in Technology, International Security Programme.
- Holsen, J. and Waelboeck, J. (1974). *The Less Developed Countries and The International Monetary Mechanism*, Proceedings of The American Economic Association, Vol. BB, pp.139-140.
- International Crisis Group, *COVID-19 and Conflict: Seven Trends to Watch*, Special Briefing No. 4, March 24, International Crisis Group, New York, 2020; D. Phillips, 'Come Back Monday, OK? Hundreds of Prisoners Escape in Brazil amid COVID-19 Anger', *The Guardian*, March 17, 2020.
- Katz, R. and Singer, D. A. (2007). *Health and Security in Foreign Policy*, Bulletin of the World Health Organization, 85(3), 2007, pp. 233-234.
- LePan, N. (2020). *Visualizing the History of Pandemics*, Healthcare, March 14, 2020.
- Martin, Lenore G. (1999). *New frontiers in Middle East security*, New York: St. Martin's Press.
- Møller, Bjørn. (2000). The Concept Of Security: The Pros And Cons Of Expansion And Contraction, by Bjørn Møller, IPRA Secretary General, Paper for joint sessions of the

Peace Theories Commission and the Security and Disarmament Commission at the 18th General Conference of the International Peace Research Association (IPRA), Tampere, Finland, 5-9 August.

Monaco, L. (2020). *Pandemic Disease is a Threat to National Security: Washington should treat it like one*, Foreign Affairs, March 3, 2020.

Monaco, Lisa. (2020). *Pandemic Disease Is a Threat to National Security Washington Should Treat it Like One*, Foreign Affairs, March 3, 2020, <https://fam.ag/3dHhGve>.

Mukherjea, A. (2010). *The Social Politics of Pandemic Influenzas: The Question of (Permeable) International, Inter-Species, and Interpersonal Boundaries*, in A. Mukherjea (ed.), *Understanding Emerging Epidemics: Social and Political Approaches- Volume 11*, Emerald Publishing, Bingley, West Yorkshire, 2010, pp 125-141.

Murphy, C.; Peterson, S.; Koblentz, G. D. and Hunzeker, M. (2020). *National security in the age of pandemic*, Defense One, April 3, 2020.

Office of Rule of Law and Security Institutions of the United Nations Department of Peace Operations, *The Security Sector And The Covid-19 Emergency*, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/security_sector_and_the_covid-19_emergency.pdf.

Pepe, Erica. (2020). *Europe's Armed Forces and the Fight against Covid-19*, <https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2020/04/europe-armed-forces-covid-19>.

Peters, A. and Jordan, A. (2020), *Countering the Cyber Enforcement Gap: Strengthening Global Capacity on Cybercrime*, *Journal of National Security Law & Policy*, 10(3), pp. 490-2, <https://jnslp.com/wp-content/uploads/2020/05/Countering-the-Cyber-Enforcement-Gap.pdf>.

Peterson, S. (2002). *Epidemic Disease and National Security*, *Security Studies*, 12(2), 2002, pp. 43-81.

Salaun, T.; Siebold S. and Baker, L. (2020). *As Infections Balloon, Coronavirus Squeezes Europe's Armed Forces*, Reuters, April 6, 2020.

Stavridis, James. (2020). *Battling a Pandemic is a Job for the Military*. the Japanese times, <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/02/02/commentary/world-commentary/battling-pandemic-job-military/>.

Swan, B. W. (2020). *How the Coronavirus is Reshaping Terrorists' Attack plans*, Politico, March 27, 2020.

Tack, S. (2020). *COVID-19: How Pandemics Disrupt Military Operations*, Worldview, March 25, 2020.